

nuçlandı. İngilizler, önceleri stratejik anlamda pek önemli görmedikleri Şerîf Hüseyin isyanına Çanakkale savaşlarında yaşadıkları hayal kırıklığından sonra ağırlık verdiler. Bu yaklaşımda, Suriye ve Kanal üzerindeki Osmanlı savunmasını zaafa uğratma arzularının yanı sıra hilâfete karşı Arap ayaklanmasının İslâm dünyasında meydana getireceği mânevî etkinin İngiltere'nin savaş yükünü hafifleteceği düşüncesi de rol oynadı. İngiltere, Şerîf Hüseyin ile olan müzakerelerini Fransızlar'a ancak Kasım 1915'te bildirdi. 9-16 Mayıs 1916 tarihinde yapılan Sykes-Picot Antlaşması uyarınca Suriye'nin Akkâ'dan itibaren kuzeye doğru bütün kıyıları, Adana ve Mersin bölgeleri Fransa, Bağdat-Basra arası ile Dicle-Fırat bölgesi İngiltere çıkar bölgeleri olarak belirlendi. Bu durumda İngiltere'nin daha önce Arap krallığı sınırları içinde kabul ettiği bazı bölgeler Fransızlar'a bırakılıyordu. İngilizler, Aralık 1915'te Necid bölgesi emîri İbn Suûd ile de bir anlaşma yaparak daha önce Şerîf Hüseyin'in egemenliğine bırakılan Basra körfezinin güney kıyılarında Suûd hâkimiyetini kabul etti.

Cemal Paşa'nın Ağustos 1915 ve Mayıs 1916'da Beyrut ve Şam'da devlete ihanetle suçladığı bazı Araplar'ı idam ettirmesiyle oluşan gergin ortamı değerlendirilen Şerîf Hüseyin Haziran 1916'da Mekke'de isyanı başlattı ve 27 Haziran tarihli bildirisinde İttihat ve Terakkî yönetimini dinsizlikle suçlayıp isyanını meşrulaştırmaya çalıştı. 16 Haziran'da Cidde, 17 Eylül'de Tâif düştü. Böylece Medine dışındaki önemli Hicaz şehirleri isyancıların eline geçti (Medine Ocak 1919'a kadar Osmanlı yönetiminde kaldı). Şerîf Hüseyin Kasım 1916'da kendisini Arap ülkelerinin kralı ilân etti. Ancak isyan ederken beklediği desteği bulamadı. Pek çok yerden ardı ardına yapılan açıklamalarda Şerîf Hüseyin ihanetle itham edildi ve müslüman bir devlete karşı İngilizler'le iş birliği yapmış olmaktan dolayı lânetlendi. 1917 Bolşevik İhtilâli'nden sonra savaştan çekilen Ruslar tarafından 1916 tarihli Sykes-Picot Antlaşması'nın ifşa edilmesiyle Filistin topraklarında bir yahudi devletinin kurulması destekleyen Kasım 1917 tarihli Balfour Deklarasyonu, Şerîf Hüseyin'in gücünü kıran gelişmelerdi.

Araplar'ın liderliği iddialarını zayıflatıcı bu gelişmelere rağmen Şerîf Hüseyin, Ekim 1918'de I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Arap krallığı kurma girişimine devam etti. Fakat 1919 Paris barış görüşmelerinde beklediği ilgiyi ve desteği göremedi ve Hicaz'daki etkinliğini yitirmeye başladı. Fi-

listin topraklarını İngiliz manda yönetimine bırakan barış antlaşmasını kabul etmedi. Bu arada İbn Suûd ile Hicaz hâkimiyeti konusunda çatışmaya girdi. İngilizler'in Şerîf Hüseyin'in iki oğlundan Abdullah'ı Ürdün, Faysal'ı Irak kralı yapması Şerîf Hüseyin'in Arap dünyasındaki itibarını iyice sarstı. 6 Mart 1924'te Türkiye'de halifelik kaldırılmasının ardından kendini halife ilân ettiyse de bu hareketi yakın çevresi dışında İslâm dünyasının her yerinde tepkiyle karşılandı. Mekke'yi kuşatan Abdülazîz b. Suûd tarafından krallığına ve halifelik iddialarına son verildi (16 Ekim 1924) Emîr Hüseyin, Akabe üzerinden Kıbrıs'a giderek İngilizler'e sığındı. Sürgün hayatı, 1930 yılında rahatsızlanarak Ürdün emîri olan oğlu Abdullah'ın yanına gidişine kadar sürdü. Bir yıl sonra öldü ve Kudüs'te defnedildi.

Şerîf Hüseyin'in başlattığı isyan, dönemin şartları ve takip eden yıllarda doğrudan ilgili pek çok çevrenin siyasi-ideolojik tutumuna bağlı olarak farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bunlar arasında yer alan, Osmanlılar'a karşı bütün Arap âlemini temsil eden topyekûn bir bağımsızlık hareketi tezi mevcut bilgi ve belgeler ışığında bugün artık geçerliliğini yitirmiştir. Şerîf Hüseyin, İngilizler'le pazarlığında 100.000'i aşkın bir kuvvet toplayabileceğinden söz etmiş olsa da İngilizler'in muazzam para ve lojistik desteklerine rağmen Osmanlılar'a karşı savaşmak için ancak 4-5000 civarında silâhlı bir güç oluşturabildiği, bunların da Mekke-Maan hattında İngilizler'e destek oldukları kayıtlarda yer almıştır. Bu gücün I. Dünya Savaşı'nın Suriye-Filistin bölgesindeki gelişmesi üzerinde ne kadar etkili olduğu tartışmalı bir husustur. Bunların dışında Araplar'ın çoğunlukla Osmanlı Devleti'ne sadık kaldıkları bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, DH-KMS 17/24 (19.03.1914); DH-KMS 18/19 (24.03.1914); DH.KMS., 41/43 (19.08.1916); DH-SYS 122/5-1 (2.04.1914); DH.EUM.4.Şb., 203/38 (17.09.1916); Dahiliye Muhaberât-ı Umûmiyye İdaresi, nr. 69/3; Meclis-i Vükelâ Mazbatası, nr. 192; Genelkurmay Askerî Tarih ve Strateji Enstitüsü Arşivi, Klasör 159, Dosya nr. 759; Klasör nr. 164, Dosya nr. 144/179, Fihrist, VIII; Klasör nr. 165, Dosya nr. 159/725; Klasör nr. 533, Dosya nr. 52/2085; Klasör nr. 533, Dosya nr. 52/2085, Fihrist, IV; Klasör nr. 2285, Dosya nr. 6/4; Public Record Office, London, FO 141/431-3, FO 141/460, FO 141/460-8, FO 141/461-2, FO 141/462-1, FO 141/817-9, FO 686/52, FO 882/2, Arab Question, 882/13, India Office Records, L/P.S/18/B222, L/P.S10/895, L/P.S/18/B446; Cemal Paşa, *Hâtırat* (İstanbul 1922) (haz. Metin Martı), İstanbul 1996, s. 161-162, 261-262, 270-274; Süleyman Mûsâ, *el-Hareketü'l-'Arabiyye*, Bey-

rut 1970, s. 66-72; a.mlf., "A Matter of Principle: King Hussein of the Hijaz and the Arabs of Palestine", *JMES*, IX/2 (1978), s. 183-194; E. Kedourie, *In the Anglo-Arab Labyrinth: The McMahon-Husayn Correspondence and Its Interpretations: 1914-1939*, Cambridge 1976; Saleh Muhammad Al-Amr, *The Hijaz Under Ottoman Rule, 1869-1914: Ottoman Vali, the Sharif of Mecca and the Growth of British Influence*, Riyadh 1978; R. Baker, *King Husain and the Kingdom of Hejaz*, Cambridge 1979; Ömer Kürkçüoğlu, *Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi: 1908-1918*, Ankara 1982; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Mekke-i Mükerrreme Emirleri*, Ankara 1984, s. 141-144; D. Fromkin, *A Peace to End All Peace*, New York 1989; T. E. Lawrence, *Seven Pillars of Wisdom: A Triumph*, London 1990, s. 25-29, 42; *The Origins of Arab Nationalism* (ed. Rashid Khalidi v.dğr.), New York 1991, s. 54-61, 204-221; Ahmed Sibâi, *Târîhu Mekke*, Mekke 1994, s. 560-566, 614; Hasan Kayalı, *Arabs and Young Turks: Ottomanism, Arabism, and Islamism in the Ottoman Empire: 1908-1918*, Berkeley 1997; H. Alangari, *The Struggle for Power in Arabia: Ibn Saud, Hussein and Great Britain, 1914-1924*, Ithaca 1998; Ali Fuad Erden, *Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları* (haz. Alpay Kabacalı), İstanbul 2003, s. 89-90; Kral Abdullah, *Biz Osmanlı'ya Neden İsyan Ettik* (trc. Halit Özkan), İstanbul 2006; M. Talha Çiçek, *Şerîf Hüseyin İsyânının Türk ve Arap Kimlik İnşa Süreçlerindeki Etkisinin Analizi* (yüksek lisans tezi, 2007), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Süleyman Yatak, "1914-1916 Yıllarında Osmanlı Devleti ve Mekke Emiri Şerîf Hüseyin", *İlm ve Sanat*, sy. 30, İstanbul 1991, s. 70-80; E. Karsh - I. Karsh, "Myth in the Desert, or Not the Great Arab Revolt", *MES*, XXXIII/2 (1997), s. 267-312; J. Teitelbaum, "Taking Back the Caliphate: Sharif Husayn Ibn Ali, Mustafa Kemal and the Ottoman Caliphate", *WI*, XL/3 (2000), s. 412-424; Azmi Özcan, "Osmanlı Devletinin Son Döneminde Araplar Arasında Hilâfet Karşısı Faaliyetler (1877-1909)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 12, İstanbul 2005, s. 77-100; S. H. Longrigg, "al-Husayn b. 'Ali", *EP* (İng.), III, 605-606.



AZMİ ÖZCAN

ŞERİF el-İDRİSÎ

(bk. İDRİSÎ, Şerif).

ŞERİF el-MURTAZÂ

(الشريف المرتضى)

Alemül'l-hüdâ Ebû'l-Kâsım Âlî b. el-Hüseyn b. Mûsâ b. Muhammed el-Alevî eş-Şerîf el-Murtazâ (ö. 436/1044)

İmâmîyye'nin önde gelen fıkıh ve kelâm âlimi, edebiyatçı, Bağdat'taki Tâlibîler'in nakibi.

355 (966) yılında Bağdat'ta doğdu. Babası, değişik zamanlarda Bağdat'ta Tâlibîler'in nakibliği görevini üstlenen ve İmam Mûsâ el-Kâzım neslinden gelen Ebû Ah-

med Hüseyin, annesi, Taberistan ve Gîlân'ın doğusunun hâkimi olan Zeydî imamı Hasan el-Utrûş'un torunlarından Fâtıma bint Hüseyin'dir. İlk eğitimini aile çevresinde aldıktan sonra İmâmîyye fıkıhı ve kelâmını dönemin meşhur âlimi Şeyh Müfîd'den öğrendi. İmâmîyye nakilleri ve hadis konusunda başta İbn Bâbeveyh el-Kumî'nin kardeşi Hüseyin b. Bâbeveyh olmak üzere muhtelif hadisçilerden istifade etti. Arap dili ve edebiyatı alanında ilk bilgileri Ebû Nasr Abdülazîz b. Nübâte'den öğrendi. Ardından İbn Cinnî ve Mu'tezile temayüllü Şîî Merzûbânî'den önemli ölçüde etkilendi. Mu'tezile'ye dair bilgilerini Ebû İshak en-Nasîbî'nî'den ve özellikle 389 (999) yılında hac dönüşü Rey'e giderken Bağdat'ı ziyaret eden Kâdî Abdülcebbar'dan aldı (etkilenmesi konusunda geniş bilgi için bk. Abdülfettâh Lâşin, s. 563-648).

Nakiblik görevine 380 (990) yılında küçük kardeşi Muhammed'le (Şerîf er-Radî) birlikte babasının yardımcısı olarak başladı. Dört yıl sonra babası ve kardeşiyle beraber bu görevden azledildi. 397'de (1007) Büveyhîler'den Bahâüddeve'nin Halife Kâdir-Billâh'a baskı yapması üzerine Muhammed "er-Radî Zül-hasebeyn" unvanıyla nakib tayin edilirken kendisine de "el-Murtazâ Zül-mecdeyn" unvanı verildi ve bundan sonra Şerîf el-Murtazâ diye meşhur oldu. Kardeşinin vefatı üzerine Murtazâ nakibü'n-nukabâ olarak tayin edildi. Görevi dolayısıyla Kâzîmiye'de oturan Murtazâ'ya mezâlim konusunda hükmetme yetkisi ve hac emirliği görevi de verildi. "Alemlü'l-hüdâ" unvanı ise Büveyhîler'den Celâüddeve'nin veziri Amîdüddeve tarafından tevcih edilmiştir (420/1029). Şerîf el-Murtazâ bu görevlerine ölümüne kadar devam etti (İbn İnebe, s. 235).

İtidallı şahsiyeti, büyük serveti, resmî görevleri, geniş bilgisi, edebî yetenekleri, öğrenci yetiştirme ve eser telifi gibi faaliyetleri, Şerîf el-Murtazâ'yı devrinde Bağdat'ın siyasal ve sosyal hayatında etkili bir kişi haline getirdi. Bir anlamda halifeden bağımsız bir görev olan nakiblik, Büveyhîler'in ilk döneminde Zeydîler tarafından ifa edilirken sonraları Şîîler'e has beyaz elbise giyilmesi halifeye karşı bir tavır niteliği taşıyordu. Bu görev Murtazâ'nın babasından itibaren İmâmî nakiblere intikal edince halife tarafından verilmiş bir hediye statüsünde değerlendirildi. Abbâsîler'in rengi sayılan siyah elbiseler giyilerek gerek Büveyhîler gerekse Abbâsî halifesiyle iyi ilişkiler kurulmuştu. Şerîf el-Murtazâ görevinde halifeye sadakat gösterdi, kendi-

sinin bu makamda bulunuşunun meşruyetini ortaya koydu; idareci zalim de olsa böyle bir görevi kabul etmenin gerekliliğini vurguladı. Görevi sırasında Tâî-Lillâh, Kâdir-Billâh ve Kâim-Biemrillâh ile yakın ilişkiler içinde bulundu. Kâim'e ilk biat eden Şerîf el-Murtazâ oldu. Özellikle Kâdir-Billâh tarafından 402 (1011) yılında yayımlanan, Fâtımîler'in şeceresinin sahte olduğuna dair bildiriye imza koydu. Büveyhîler'in vezirleriyle, bilhassa Bağdat valisi olan Vezir Fahrüddeve ile yakın arkadaşlık tesis etti, onu öven şiirler yazdı. Büveyhîler son zamanlarında ordu üzerinde hâkimiyetlerini kaybetmeye başlayınca Murtazâ, zaman zaman onlarla Bağdat'ta bulunan Türk birlikleri arasında aracılık etmekle görevlendirildi. 422 (1031) yılında Celâüddeve'nin veziri Rukkâcî ile beraber emirleri altında bulunanlara kötü muamele yapmakla suçlanan iki Türk kumandanının Bağdat'a getirilmesi için Medâin'e gönderildi. Özellikle Bağdat'ın Kerh bölgesinde 420 (1029) yılından itibaren ortaya çıkan Sünnî-Şîî çatışmalarında Şîîler'in sözcülüğünü üstlenen Murtazâ, gerek Büveyhî emirleri gerekse halife nezdinde önemli teşebbüslerde bulunarak ihtilâfların çözümünü için çaba sarfetti. Şerîf el-Murtazâ 25 Rebîülevvel 436 (20 Ekim 1044) tarihinde vefat etti. Yaşadığı dönemde İmâmîyye Şîası'nın en yetkili âlimi olarak tanınan Şerîf el-Murtazâ, Bağdat'ta kendisine sorulan soruları cevaplandırıldığı gibi Bağdat dışındaki şehirlerden gelen sorulara da yazılı cevaplar vermiştir. Bunun yanında büyük servetiyle Şîî öğrencilerin yetişmesine destek olmuş, 80.000 cilt kitap ihtiva ettiği söylenen bir kütüphane kurmuştur (İbn İnebe, s. 235; K. Avvâd, s. 234-235). Şeyhüttâife Ebû Ca'fer et-Tûsî, Ahmed b. Ali en-Necâşî, Kâdî Abdülazîz b. Berrâc et-Trablusî ve Halep bölgesi halifesi Ebû's-Salâh el-Halebî gibi şahsiyetler Murtazâ'nın önde gelen öğrencilerindendir.

Bağdat İmâmîye ekolünün (Usûliyye) akılcı yönü Şerîf el-Murtazâ ile zirveye ulaşmıştır. Hocası Şeyh Müfîd'in sem'î deliller olmadan aklın dinî bir hükme varamaya çağı şeklindeki düşüncesine karşı çıkan Murtazâ, dinin temel gerçeklerinin tesbitinde akla büyük pay ayrılmasının gerektiğini söyleyerek Mu'tezile'ye uygun bir düşünce ortaya koymuştur. Bazı Şîî rivayetleri kabul etmeyip Kur'an'ın elde mevcut nüshasının Hz. Peygamber devrindeki metinle aynı olduğunu vurgulayan Murtazâ, Kur'an'ı mahlûk diye nitelemenin uygun sayılamayacağını belirtmiştir. Mu'te-

zîlî temayüllerine rağmen felsefeye karşı çıkarak felsefecileri şiddetle eleştirmiştir. Yahyâ b. Adî'ye yazdığı reddiyelerde heyûlânın (ilk madde) varlığını ve tabiat kanunları kavramını reddetmiş, bu kanunların Allah'ın koyduğu düzenden (âdetullah) ibaret olduğunu belirtmiştir. Onun felsefeye karşı çıkması, Mu'tezile'den uzaklaşıp Eş'ariyye doktrinine yaklaştığı izlenimi vermektedir. Yine astrolojiyle ilgili bütün inançların yanı sıra rüyaların çoğunun anlamsız olduğunu söylemiş, rüyaları "ruhun aslı âlemine yükselmesi" şeklinde açıklayan felsefî izahları gülünç bulmuştur. İmâmîyye geleneğine sıkı bir şekilde bağlı bulunan Şerîf el-Murtazâ, Hz. Ali'nin Resûlullah tarafından tayin edilmiş vasî olduğunu yahut diğer imamlardan herhangi birinin imametini kesinlik derecesinde reddeden kimsenin küfre gireceğine hükmetmiştir. Bu noktadan hareketle birçok Şîî âlimi gibi ashabın büyük çoğunluğunu nifakla itham etmiştir. Murtazâ'nın rivayet yöntemini benimseyenlere (Ahbâriyye) muhalefeti, kendisini hocası Müfîd'in fıkıh ve fıkıh usulü konusunda destekleyici bir unsur olarak kabul ettiği âhâd haberleri reddetmeye yönlendirmiştir. Ona göre râvileri güvenilir bile olsa âhâd haberler fıkıh konusunda muteber delil kabul edilemez. Zira bu tür rivayetler, İbn Bâbeveyh istisna edilirse Kum'daki teşbihe ve kaderciliğe meyilli râviler tarafından nakledilmiştir. Kur'an'ın i'câzı meselesinde sarfe nazariyesini benimseyen Murtazâ'nın bu görüşleri İmâmîyye arasında uzun süre etkisini sürdürmüştür. Onun ve hocası Müfîd'in kelâma dair düşünceleri, VII. (XIII.) yüzyılda Nasîrüddîn-i Tûsî ve diğer kelâmcılar tarafından İbn Sînâ felsefesinden faydalanılarak ortaya konulan yeni kelâm sistemine kadar devam etmiş, ancak âhâd haberlerin fıkıh alanında reddedilişi kabul görmemiştir.

Eserleri. Velûd bir müellif olan Şerîf el-Murtazâ'nın yayımlanan eserlerinin bir kısmı şunlardır: *el-Uşûlü'l-i'tikâdiyye* (nşr. Muhammed Hasan Âlû Yâsîn, *Nefâ'isü'l-mahtûtât* içinde, Bağdat 1954, 1962); *İkâzû'l-beşer (İnkâzû'l-beşer) mine'l-cebr ve'l-kader* (nşr. Ali el-Hâkânî en-Necefi, Necef 1354/1935; nşr. Muhammed Amâre, *Resâ'ilü'l-'adl ve't-tevhîd* içinde, Kahire 1971); *Mecmû'a fî fûnûn şettâ min 'ilmi'l-kelâm* (nşr. Muhammed Hasan Âl-i Yâsîn, *Nefâ'isü'l-mahtûtât V* içinde, Bağdat 1955); *el-Muknî' fi'l-ğaybe* (nşr. Muhammed Ali el-Hakîm, Kum 1416/1995); *Mes'ele vecîze fi'l-ğaybe* (nşr. Muhammed Hasan Âl-i Yâsîn, *Nefâ'isü'l-mahtûtât IV* içinde, Bağdat 1955); *Tenzihü'l-en-*

biyâ' (bütün peygamberlerin ve imamların günahlardan korunmuşluğunu ele alan bir çalışmadır; nşr. Muhammed el-Kütübî, Necef 1379/1960; Beyrut 1988); *el-Mûlahhâş fî uşûlî'd-dîn* (nşr. Muhammed Rızâ Ensârî Kummî, Tahran 1381); *Resâ'î-lü's-Şerîf el-Murtazâ* (kendisine sorulan sorulara verdiği cevaplardan oluşmaktadır; nşr. Ahmed Ali Hüseyin el-Eşkûrî, Necef 1386/1967; nşr. Mehdi er-Recâî, Kum 1405); *eş-Şâfî fî'l-imâme* (Kâdî Abdülcebbâr'ın *el-Mugnî*'sinde imâmete dair bölümler hakkında bir reddiyedir; Hacer 1301/1884; nşr. Abdüzzehrâ el-Hüseyin el-Hatîb, Beyrut 1988); *ez-Zâhire fî 'ilmi'l-kelâm* (nşr. Seyyid Ahmed el-Hüseyinî, Kum 1411); *el-Mûzih 'an ciheti i'câzi'l-Kur'ân* (nşr. Muhammed Rızâ el-Ensârî el-Kummî, Meşhed 1424); *Ğurerü'l-fevâ'id ve dürerü'l-kalâ'id** (eserde bazı âyetlerle hadislerin Mu'tezilî açıdan yorumu, kelâma ve edebiyata dair konular, Mu'tezile ileri gelenleriyle bazı şairlerin biyografileri, edebî sanatlar vb. ne yer verilir; eser ilk defa Tahran'da [1272], ardından Kahire'de [1325] basılmış, daha sonra çeşitli neşirleri gerçekleştirilmiştir; meselâ bk. nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, Kahire 1373/1954); *el-Cevâmî'u'l-fıkhiyye* (nşr. M. Bâkır Hânsârî, Tahran 1276/1859); *ez-Zerî'a fî 'ilmi uşûlî's-şerî'a* (I-II, Tahran 1346-1348; nşr. Ebü'l-Kâsım Gürcî, Tahran 1363 hş.); *Cümelü'l-'ilm ve'l-'amel* (Şîa akaid esaslarıyla fikhî konuların ele alındığı bir eserdir; nşr. Reşîd es-Saffâr, Necef 1967; nşr. Ahmed

Ali el-Hüseyinî el-Eşkûrî, Bağdat 1967; Necef 1968); *Mes'ele fi'l-'amel ma'a's-sul-tân* (Şîi İmâmî inancını benimsemeyen bir devlet başkanının emrinde çalışmanın câiz olup olmayacağına dair bir eser olup İngilizce tercümesiyle birlikte Wilferd Madelung tarafından yayımlanmıştır; BSOAS, XLIII [Hertford 1980], s. 18-31); *el-İntişâr* (Ca'ferî fikhıyla ilgilidir; Tahran 1276, 1315; nşr. Seyyid Muhammed Rızâ el-Horasânî, Kum 1404; Kum-Necef 1391/1971; Beyrut 1405/1985); *Şerhu'l-Kaşidetü'l-müzehhebe fî medhi emîri'l-mü'minîn 'Alî b. Ebî Tâlib* (Seyyid el-Himyerî'ye ait methiyenin şerhidir; nşr. Muhammed el-Hatîb, Kahire 1313; Beyrut 1970); *Dîvânü 'Alî b. Ebî Tâlib* (Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin tarafından Türkçe'ye çevrilerek şerhedilmiş, bu şerhi Şakir Diclehan sadeleştirip yayımlamıştır; İstanbul 1981); *eş-Şihâb fi's-şeybi ve's-şebâb* (gençlik ve yaşlılığı tasvir eden şiir antolojisi niteliğinde bir eser olup Câhiz'in *Sülvetü'l-harîf bi-münâzarati'r-rebî' ve'l-harîf* ile birlikte basılmıştır; İstanbul 1302; Beyrut 1403/1982); *Tayfü'l-hayâl* (Arap aşk şiirlerinin çeşitli yönlerden ele alındığı bir eserdir; nşr. Muhammed Seyyid Kılânî, Kahire 1955); *Dîvânü's-Şerîf el-Murtazâ* (nşr. Reşîd es-Saffâr, Kahire 1958). Müellifin kardeşi Şerîf er-Radî tarafından derlenen *Nehcü'l-belâga* zaman zaman Şerîf el-Murtazâ'ya nisbet edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü Mansûr es-Seâlibî, *Tetimmatü'l-Yetîme* (nşr. Abbas İkbâl), Tahran 1353/1934, I, 53-56; Ebü

Ca'fer et-Tûsî, *el-Fihrist* (nşr. Cevâd el-Kayyûmî), [baskı yeri yok] 1417 (Müessesetü neşri'l-fekâhe), s. 164-165; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XI, 402; Ali b. Hasan el-Bâharzî, *Dümyetü'l-kaşr* (nşr. Abdülfettâh M. el-Hulvî), Kahire 1968, I, 279-283; İbn Şehrâşûb, *Me'âlimü'l-'ulemâ'* (nşr. Abbas İkbâl), Tahran 1353/1934, s. 61-63; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VIII, 120-126; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, V, 173-178; VIII, 146-147; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 313-317; Abdullah Efendi, *Riyâzü'l-'ulemâ' ve hilyâzü'l-fuzalâ'* (nşr. Ahmed el-Hüseyinî), Kum 1401, IV, 14-65; İbn Inebe, *Umdetü'l-tâlib*, Beyrut, ts. (Dârü mektebeti'l-hayât), s. 234-236; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 223; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât* (nşr. Esedullah İsmâiliyyân), Kum 1391, IV, 296-312; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VII, 81-82; W. Madelung, "Imamism and Mu'tazilite Theology", *Le Shi'isme Imâmite*, Paris 1970, s. 25-27; a.mlf., "A Treatise of the Sharif al-Murtadâ on the Legality of Working for the Government", *BSOAS*, XLIII (1980), s. 18-31; a.mlf., "Alâm-al-Hodâ", *Elr.*, I, 791-795; Abdülfettâh Lâşin, *Belâgatü'l-Kur'ân fî âşârî'l-Kâdî 'Abdülcebbâr ve eşeruhû fi'd-dirâsâti'l-belâga*, Kahire 1978, s. 563-648; Hasan es-Sadr, *Te'sîsü's-Şî'a*, Beyrut 1401/1981, s. 391-393; K. Avvâd, *Hazâ'inü'l-kütübî'l-kadime fi'l-'Irâk*, Beyrut 1406/1986, s. 234-235; Vâhid Akhtar, "al-Sayyid al-Murtadâ, Life and Works", *al-Tawhid*, IV/1, Tehran 1407/1986, s. 125-152; Ahmed Muhammed el-Ma'tûk, "eş-Şerîf el-Murtazâ: Hayâtühû, şekâfetühû, edebühû ve nakdüh", *el-Mecelletü'l-'Arabiyye li'l-'ulûmî'l-insâniyye*, sy. 44, Küveyt 1993, s. 30-73; C. Brockelmann, "al-Şarîf al-Murtadâ", *El²* (İng.), VII, 634; M. Kerîmî Zencânî, "Seyyid Murtazâ", *DMT*, IX, 463-471.



MUSTAFA ÖZ

ŞERİF en-NİSÂBÛRÎ

(bk. NUKREKÂR).